

**EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
PEDAGÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI KAR**

Pszichológiai Doktori Iskola

Vezető: Prof. Dr. Oláh Attila, egyetemi tanár

Szocializáció és társadalmi folyamatok program

Vezető: Prof. Dr. Hunyady György MHAS

DOKTORI (PhD) DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

Harsányi Szabolcs Gergő

**Politikai-ideológiai preferenciák a lezárás iránti igény, a tekintélyelvűség, a
szorongás és az értékpreferenciák tükrében**

Témavezető: Dr. Szabó Éva, habilitált egyetemi docens

2014

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	3
POLITIKAI PREFERENCIÁK KAPCSOLATA EGYES PSZICHOLÓGIAI MUTATÓKKAL.....	4
<i>Lezárás iránti igény</i>	4
<i>Konzervativizmus és motivált megismerés</i>	5
<i>Az életkor befolyásoló hatása</i>	6
SZORONGÁS, FENYEGETETTSÉG ÉRZÉSE, GONDOLKODÁSI STÍLUSOK ÉS POLITIKAI PREFERENCIÁK KÖZÖTTI KAPCSOLAT	6
KUTATÁSI KÉRDÉSEK	7
EREDMÉNYEK ÉS MEGVITATÁS	9
AZ ELŐKUTATÁS	9
FŐKUTATÁS.....	10
HIVATKOZÁSOK	15

Fő kutatási kérdésünk a disszertáció kapcsán: a politika-ideológiai preferenciák (pártpreferencia, pártszimpátia, ideológiai skálákon való önelhelyezés) mely kognitív, érzelmi és értékpreferenciabeli tényezőkkel és attitűdtárgyakkal mutatnak összefüggést, valamint hogyan befolyásolja mindezeket az életkor? Ezen túl arra is kerestük a választ – egy előkutatás és egy főkutatás során –, hogy milyen különbségek jelentkeznek azok között, akik az 1990 előtti rendszerben nőttek fel és a rendszerváltás után már szavazóképes korban voltak, illetve akik csak néhány éve lettek szavazókorúak. Ennek folytán két életkori csoport eredményeinek összehasonlítását tűztük ki célul. Külföldi kutatások szerint a korábbi erős kapcsolat a politikai attitűdök és a társadalmi csoportok között gyengülni látszik (Garzia, 2013; Devine, 2012), ezzel párhuzamosan az egyéni tényezők (mint például döntéshozatal) kerültek előtérbe. Ez indokolja jelen kutatásban a személyiségtényezőkre és döntéshozatali diszpozíciókra való fókuszálást.

Bevezetés

Az ideológiai dimenziók kapcsán kiemelhetjük az alapvető címkék változatlanóságát (Jost és Amodio, 2012), másrészt pedig az adott politikai kontextus meghatározó jellegét (Purkó és mtsai, 2011). Az ideológia több, egymással összefüggő fogalom és meggyőződés egy általános eszme köré szerveződve. A nyugat-európai országokban ez alapvetően a konzervatív és liberális felosztást jelenti, ezen fogalmak az élet minden területére befolyással bírnak (Kerlinger, 1984). A konzervativizmust politikai-ideológiai kategóriaként is kezelhetjük, eszerint erőteljesen kapcsolódik bizonyos értékek preferenciájához vagy éppen elutasításához (Kiss, 1999). Az ideológia/politikai preferenciák és értékek kapcsolatáról mind külföldi (lásd például Purkó, Schwartz és Davidov, 2011) mind hazai friss vizsgálatokat (lásd például Jelenfi és mtsai, 2010) könnyen találhatunk. Az egyének a liberalizmust és a konzervativizmust elsősorban a társadalmi-politikai kontextusban értelmezik, melyre nagy befolyással bírnak a vallásos értékek (Devine, 2012). A vallásos értékek elutasítása vagy éppen preferenciája hazánkban szintén egy fontos különbségtételt jelent ideológiai, illetve a politikai preferenciák szempontjából (Fabián, 2008). A hit mellett a korábbi rendszer preferenciája (a konkrét kutatásban a Kádár-korszak) fontos választóvonalnak bizonyul (Hunyady, 2011).

A pártpreferenciával kapcsolatos, elsősorban szociológiai kutatások rámutatnak: a szavazók alapvetően a saját társadalmi rétegüket támogató pártokra szavaznak nagyobb

eséllyel. Tradicionális szociológiai alaptétel szerint a munkásosztály támogatta a baloldalt, míg a középosztály a jobboldalt. Később, a 20. század vége felé ez az axióma fokozatosan megdőlt, és egy új jelenség vette át a helyét, nevezetesen: a fiatalabb szavazók nagyobb függetlenséget mutatnak a csoportjuktól, és inkább az egyéni orientációik, értékeik szerint szavaznak (Piurko és mtsai, 2011). Így például találhatunk olyan kutatást, melynek eredménye szerint a Schwartz (1992) értékelméletének típusai szerinti besorolás jobban magyarázza a politikai választást, mint a demográfiai változók (Caprara, Schwartz, Capanna, Vecchione és Barbaranelli, 2006). Ugyanígy Nyugat-Európában már a hetvenes évektől csökkent az „osztályszavazatok” aránya (Fábián, 2005).

Politikai preferenciák kapcsolata egyes pszichológiai mutatókkal

Lezárás iránti igény

A kognitív stílus kutatásának egy fontos újítását létrehozó, manapság az angol nyelvű szakirodalomban gyakran kutatott elméletét Arie W. Kruglanski alkotta meg szerzőtársaival (magyarul részletesen lásd: Kruglanski, 2005). Elképzelése a korábbiakhoz képesti a motivációs alapot helyezi előtérbe. Ahogyan Hunyady (2005) rámutat, elgondolásának kiemelkedő volta részben abban áll, hogy a kognitív és motivációs elméleteket összekapcsolja. A lezárás iránti igény elmélete nem csak az egyéni információkezeléssel számol, hanem hangsúlyozza a helyzeti tényezők meghatározó voltát. Maga a lezárás iránti igény egy megismerési beállítódás, mely a személyt a gyors vélekedések kialakítására serkenti (Kruglanski, 2005).

A lezárás iránti igény és jobboldali politikai preferenciák kapcsolatáról több, különböző országokban készült kutatást találhatunk. Jost, Kruglanski és Simon (1999) gyenge, de kimutatható együttjárást találtak a lezárás iránti igény kérdőív eredeti, angol verziója és a liberális-konzervatív önbesorolást mérő skála között – a minél magasabb lezárási igény együtt járt a konzervatívabb önbesorolással. Ehhez a gondolathoz kapcsolhatjuk az eredeti kérdőív mélyebb statisztikai elemzése kapcsán készült tanulmányt, mely szerint mind az F-, mind a D-skála közepes erősséggel, de szignifikánsan együtt jár a személyek lezárás iránti igényével, ahogyan utóbbi együtt jár a tekintélyelvűséggel (Webster és Kruglanski, 1994). A tradicionális világnézet a konzervativizmussal függ össze, ezen túlmenően a személyes értékek befolyással vannak a lezárási igény és politikai konzervativizmus

kapcsolatára (Zavala és Van Bergh, 2007). Chirumbolo és Leone (2008) két olasz választással kapcsolatban kapták azt a fentiekkel egybevágó eredményt, miszerint a konzervatívabb pártokra való szavazás és a magasabb lezárás iránti igény összefügg egymással. Lényeges különbséget kell tennünk azonban Európán belül a posztkommunista és nyugat-európai országok között. Flamand és lengyel eredmények összehasonlítása kapcsán kutatók kiemelik, hogy míg a várt pozitív összefüggés megjelent a gazdasági konzervativizmus és a magasabb lezárási igény között, addig a lengyel mintán ennek ellenkezője történt. Amennyiben viszont nem gazdasági szempontú konzervativizmust vizsgáltak, hanem a konzervativizmust általánosságban, az mindkét minta tekintetében pozitívan függött össze a válaszadók lezárási igényével (Kossowska és Van Hiel, 2003).

Konzervativizmus és motivált megismerés

A félelem a bizonytalanságtól magyarázhatja leginkább a konzervativizmust Wilson (1973) elmélete szerint, aki a konzervativizmust a tekintélyelvűség egy általánosabb formájának tartja. Az ideológiai elköteleződésnek több funkciója van. Egyrészt a bizonytalanság elkerülése szempontjából fontos, másrészt növeli az egzisztenciális biztonságot, mely csökkenti a halandóságunkból fakadó félelmeinket (Jost és Amodio, 2012). (Sintén a halandóságunkból fakadó félelmek az alapja az ún. „terrormentesség-elméletnek” [Greenberg és mtai, 1992]).

Jost, Glaser, Kruglanski és Sulloway (2003) több évtized kutatásait felölelő metaanalízise szerint a konzervativizmus preferenciája összefügg többek között a halálfélelemmel, a dogmatizmussal, a rendszerigazolással, a rend és szervezettség igényével, valamint a bizonytalanság elkerülésével. Ezen túl a konzervativizmussal összefüggő motívumok között megtalálható a félelem és a szorongás. Mindezen jelenségeket jól magyarázza a rendszerigazolás elmélete (részletesen lásd: Jost, 2003), mely szerint az egyén alapvetően motivált arra, hogy a fennálló társadalmi rendszert támogassa, ez pedig összefüggést mutat a konzervatív értékek preferenciájával. Elméletük szerint a különböző ideológiákat azért fogadják el az emberek, mert azok erős motivációs bázison alapszanak, bizonyos pszichológiai szükségletet elégítenek ki. Elemzésükben csupán a politikai konzervativizmus magját magyarázzák, a perifériás részekről úgy tartják, hogy azokat helyi kontextusok befolyásolják. A politikai konzervativizmussal összefüggő motívumokat három fő csoportba sorolják (1) episztemikus motívumok (bizonytalanságkerülés, kétértelműséggel szembeni intolerancia, dogmatizmus, rend, struktúra és lezárás iránti szükséglet); (2)

egzisztenciális motívumok (önértékelés, veszteség megelőzése, rettegéskezelés); (3) ideológiai motívumok (önérdek racionalizációja, csoport alapú dominancia, rendszerigazolás) (Jost és mtsai, 2003).

Az életkor befolyásoló hatása

A lezárás iránti igény tekintetében még egy fontos tényezőre kell felhívunk a figyelmet. Kossowska, Jaško és Bar-Tal (2012) lengyel mintán találtak különbséget idősebbek és fiatalabbak között a lezárás iránti igény tekintetében, eredményeik szerint az idősebbek magasabb lezárási igénnyel rendelkeztek. Ha továbbgondoljuk az életkori szálát, érdemes újra visszatérnünk Wilsonhoz (1973), aki az életkor és a konzervativizmus lineáris pozitív együttjárásáról számol be, azaz az idősebbek konzervatívabb attitűddel rendelkeztek. A tekintélyelvűség és az azzal együtt járó előítéletek szintén kapcsolatot mutatnak az életkorrall (Erős és Fábíán, 1999), míg az életkor és a konzervativizmus lineáris kapcsolatát Gáspárnak (2006) magyar mintán nem sikerült reprodukálnia, bár eredményei szerint 25-30 éves kortól lassan emelkedett a konzervativizmus.

Szorongás, fenyegetettség érzése, gondolkodási stílusok és politikai preferenciák közötti kapcsolat

A tekintélyelvűség és a fenyegetettség érzése közötti kapcsolatot több kutatás kimutatta többféle aspektusból. Egyrészt személyiség-lélektani oldalról vizsgálva az inkább tekintélyelvű személyek (hogypontosan fogalmazzunk: a tekintélyelvűséget mérő kérdőíveken magasabb átlagértéket elérők) érzékenyebbek a fenyegető szavakra alacsony értéket elért társaikhoz képest. Másrészt fenyegetőbb történelmi periódusokban nő a tekintélyelvűség preferenciája (Thórisdóttir és Jost, 2011) – ugyanez a gondolat megjelenik Jost és munkatársai (2003) munkájában, kapcsolatba hozva a konzervativizmust a félelemmel. Ezeket túl kiindulhatunk a belső, általános fenyegetettség érzése, azaz a szorongás felől, és vizsgálhatjuk annak kapcsolatát a lezárás iránti igénnyel, valamint a politikai preferenciákkal.

A fenyegetettség érzése, legyen az akár helyzeti tényezőből fakadó, akár az adott személy személyiségjellemzője, a magasabb lezárás iránti igénnyel jár együtt (Kruglanski, 2005), és az ezzel járó alacsonyabb kognitív kapacitás folytán a személy motivált lesz arra, hogy a biztos válaszokat részesítse előnyben. Ily módon a hagyományosan jobboldali eszmék

preferenciájával nagyobb mértékben jár együtt a vizsgálati személyeknél a szorongás, illetve a fenyegetettség érzésének magasabb szintje (Thórisdóttír és Jost, 2011). Altemeyer (1998) gondolata is ide kapcsolható, szerinte a fenyegetettség egyénen belül megélt magasabb szintje pozitívan függ össze a jobboldali tekintélyelvűség preferenciájával.

Kutatási kérdések

Kérdésünk, hogy a Jost és munkatársai (2003) átfogó metaanalízisében feltárt összefüggések magyar mintán megmutatkoznak-e a politikai konzervativizmussal és egyéb politikai preferenciákkal kapcsolatban. Elemzésükben felhívják a figyelmet arra, hogy munkájukban a politikai konzervativizmus magját fedik fel, a perifériás részeket helyi kontextusok befolyásolják. A perifériás részek feltérképezése egyik fő célunk. A Jost és munkatársai (2003) által felsorolt társas kognitív motívumok közül a következő motívumokat az alábbi (és későbbiekben részletesen kifejtett), magyarra fordított mérőeszközökkel kívántuk vizsgálni:

Az episztemikus motívumokat

1. a lezárási igényt mérő kérdőívvel és annak alszállalával (Kruglanski, Webster és Klem, 1993; magyarul: Csanádi, Harsányi és Szabó, 2009b)
2. a Jobboldali tekintélyelvűséget mérő RWA skála (Altemeyer, 1981) magyar nyelvű rövidített verziójával (Fábián, 1999);

Az egzisztenciális motívumokat

1. az aggodalmat mérő, önállóan összeállított kérdéssor segítségével,
2. a Spielberg (1970) által kidolgozott szorongást mérő State-Trait Inventory (STAI) magyar változatának (Sipos, Sipos és Spielberg, 1988), vonásszorongást mérő részével
3. a halálfélelem előhuzalozásával egy vizsgálati manipuláción keresztül;

Az ideológiai motívumokat:

1. a társadalmi egyenlőtlenségek elfogadása/elutasítása által,
2. a Schwartz (1992) értéktípusaival való kapcsolat feltérképezésén keresztül (annak magyar nyelvű kérdőívvel, lásd Nguyen Luu és mtsai, 2003) vizsgáljuk.

Amint említettük, a diszpozicionális összefüggések keresése mellett egy vizsgálati manipuláció hatásának tesztelését is célul tűztük ki, melyhez elsősorban Thórisdóttir és Jost (2011) korábbi munkája szolgáltatott alapot, melynek némileg módosított változatát használtuk.

További célunk volt a vizsgált kérdőívek – azaz a Lezárási Igény Kérdőív, a tekintélyelvűséget mérő rövidített RWA skála és a szorongást mérő STAI – közötti kapcsolatok feltárása elsősorban személyiségpszichológiai szempontból. Emellett, mivel a Lezárási Igény Kérdőív magyar fordításának adaptációja még frissnek mondható, valamint mivel annak kidolgozásában, fejlesztésében jelen sorok írója is részt vett, annak a korábbinál mélyebb statisztikai elemzését is célul tűztük ki.

Hipotéziseinket és – az exploratív esetekben – kutatási kérdéseinket az előkutatás kapcsán egy, a főkutatás esetében hét kérdéscsoportba soroltuk. Előkutatásunk fő fókuszában a Schwartz (1992) értékelméletének típusai állnak, ezek és az ideológiai-politikai értékek között kerestük a kapcsolatot. Főkutatásunk első kérdéscsoportjában a lezárási iránti igényt, tekintélyelvűséget, szorongást mérő kérdőívek egymással való kapcsolatát vizsgáltuk. A másodikban az ideológiai preferenciák és a pártok támogatottsága/preferenciája között kerestük a kapcsolatot. A harmadik kérdéscsoportban különböző ideológiai és politikai preferenciák, valamint a pszichológiai változók (lezárás iránti igény, tekintélyelvűség, szorongás) közötti kapcsolatot vizsgáltuk oly módon, hogy az életkor befolyásoló hatására nagy hangsúlyt fektettünk. A negyedik kérdéscsoportban hasonló kérdésekre kerestük a választ, de eltérő módszertannal. Itt a négy ideológiai skálára adott eredmények alapján különítettük el a válaszadókat klaszterekbe, és ezek között vizsgáltuk a kapcsolatot, illetve különbségeket. Az ötödik kérdéscsoportban a válaszadókat – a korábbi kérdéscsoportokkal szemben – nem a saját ideológiai önbesorolásuk alapján csoportosítottuk, hanem egy 16 fogalomból álló listával kapcsolatos válaszaik alapján. A hatodik kérdéscsoportban a politikai-ideológiai preferenciákat meghatározó pszichológiai változókat a különböző alcsoportok esetében külön-külön felállított lineáris regressziós modellek segítségével mértük. A hetedik kérdéscsoport a fentiekől eltérő módon egy vizsgálati manipuláció hatását hivatott tesztelni, melyben arra keressük a választ, hogy a halálfélelem előhuzalozása módosítja-e a baloldali-jobboldali önbesorolást. Az eredményeinket a megvitatásban az előkutatás eredményeivel együtt elemeztük.

A disszertációnak eredetileg nem volt célja egyik mérőeszköz tesztelése sem. Azonban mivel a közelmúltban publikált (Csanádi és mtsai, 2009b), magyarra fordított, a disszertáció témájához szorosan kapcsolódó lezárási iránti igényt mérő kérdőívet lehetőségünk volt az

eredeti vizsgálatnál kétszer nagyobb mintán, attól eltérő statisztikai elemzésnek alávetni, így ennek a bemutatása is a disszertáció részét képezi.

Eredmények és megvitatás

Az előkutatás

Elővizsgálatunkat 141 (103 nő, 38 férfi) tanár szakos egyetemista alkotta, átlagéletkoruk 32,03 év (SD = 9,58), legfiatalabb közülük 21, a legidősebb 56 éves. Az adatfelvétel 2012 márciusában és áprilisában zajlott, az adatok gyűjtését saját szervezésben végeztük.

Előkutatásunkban a politikai-ideológiai preferenciák és a Schwartz értékelmélete (1992) között kerestük a kapcsolatot. Eredményeink leginkább a klasszikus ideológiai definíciók létjogosultságát erősítették az ideológiai önbesorolás esetében, mivel az értéktípusok a klasszikusan konzervatív/liberális értékekkel mutattak összefüggést. Ezek nagyon hasonlóak Calogero, Bardi és Suttonéhoz (2008), valamint jól magyarázhatóak akár a motivált társas kogníció megállapításaival (Jost és mtsai, 2003), akár Kruglanski (1989) lezárás iránti igény koncepciójával. A bal-jobb önbesorolás kapcsolatát az önállóság értéktípussal (negatívan), valamint a biztonsággal (pozitívan) magyarázza Schwartz (1994), aki szerint ez megfeleltethető a klasszikus liberális-konzervatív dimenzióknak. Mindez átfedést jelez a bal-jobb skála és a klasszikus liberális-konzervatív bipoláris skálák között (ahogyan Jost, Federico és Napier [2009] utal rá amerikai környezetben). Ugyanezt erősíti a konformitás és a hatalomorientált értéktípusokkal való pozitív (tehát inkább jobboldali) kapcsolat, melyet feltártunk.

A konzervatív önbesorolás a hagyománnyal állt kapcsolatban, tehát ez is a klasszikus definíciók, értékek helytállóságát erősíti a konzervatív önbesorolás kapcsán. Érdekes eredményünk, hogy a szocialista önbesorolás leginkább a konzervatív magasabb rendű dimenzió belüli konformitás és biztonságorientált értéktípusokkal mutat negatív kapcsolatot. Ily módon tehát a társadalmi rend és a társadalmi normák alacsonyabb szintű preferenciájára utalnak. A radikális jobboldali önbesorolás esetében három értéktípusnál is találtunk kapcsolatot. Nem meglepő módon a biztonságorientálttal (ellenkező előjellel, mint a szocialista önbesorolás esetében, tehát pozitívan) együtt jár, így a rend preferenciáját fejezi ki.

Itt ki kell emelnünk az erőteljes együttjárást ezen értéktípus és a Lezárási Igény Kérdőív rend és szervezettség alsókálája között, melyek hasonló konstruktumokat mérnek.

Fő kutatás

Az adatgyűjtés 2012. október elejétől november végéig tartott Csongrád megyében, elsősorban Szegeden. A teljes mintát 660 fő alkotja, 441 nő, 210 férfi (9-en nem válaszoltak erre a kérdésre). Az átlag életkoruk 33,63 év (szórás: 12,65; a legfiatalabb 18, a legidősebb 63 éves). Az adatgyűjtés részben kvótás, részben kényelmi mintavétel útján történt.

Első kérdéscsoportunkban a három legmeghatározóbb skála egymással való kapcsolatát vizsgáltuk. A tekintélyelvűség és a lezárási igény közötti pozitív kapcsolat a szakirodalomban (például Webster és Kruglanski, 1994; Jost és mtsai, 2003) publikált eredményeknek megfelelően alakult. Mindkét mérőeszköz episztemikus motívumot mér, és eredményeink szerint nem állnak kapcsolatban a szorongással, mint egzisztenciális motívummal. Feltételezésünk szerint a fenti együttjárás az adott politikai kontextustól független személyiségdimenziók meglétére utal. Az pedig, hogy a szorongás nem áll kapcsolatban sem a lezárási iránti igénnyel, sem a tekintélyelvűséggel, egy helyi jellegzetességként értelmezhető.

A **második kérdéscsoportunk** eredményei szerint a baloldali-jobboldali skála mind a négy ideológiai skálával erős kapcsolatot mutatott, de érdekes eredmény mind az előkutatás, mind a fő kutatás alapján, hogy a radikális jobboldali és a szocialista (baloldali) skálával sokkal erősebbet, mint a konzervatívval és a liberálissal (0,6 körüli korrelációs együtthatók szemben a 0,3 körüliekkel). A konzervatív és liberálissal való valamivel gyengébb együttjárás némileg ellentmond az amerikai vizsgálatok eredményeinek (Jost és mtsai, 2009), ahol a baloldali-jobboldali skála nagyban megfelel a liberális-konzervatívnek – ahogy utóbbi szinte teljesen lefedi a kívánt elnökkel való szimpátiát Amodio, Jost, Master és Yee (2007) vizsgálatában.

A **harmadik kérdéscsoport** a politikai és pszichológiai változók közötti viszonyrendszerre irányult. Egyik legfontosabb eredményünk szerint az episztemikus motívumok közül a lezárási iránti igény nem járt együtt az erősebb konzervatív önbesorolással (szemben Jost és munkatársai [2003] által leírt eredményekkel), azonban a liberálissal (negatív irányban) igen. Jost és munkatársai (1999) amerikai mintán felvett eredményéhez hasonló ez az összefüggés, abból a szempontból, hogy az erősebb liberális önbesorolás

gyengén együtt jár az alacsonyabb lezárási igénnyel, azonban mivel ott bipoláris konzervatív-liberális skálát használtak, értelemszerűen jelentkezett a konzervatív preferenciával való együttjárás, ami nálunk nem volt megfigyelhető. Feltételezésünk szerint ezt az is magyarázhatja, hogy a liberális önbesorolás inkább összefüggésben van a fiatalabb életkorral, amely – mint további eredményeinkből kitűnik – viszont jelentősen alacsonyabb lezárási igénnyel párosult.

Következő eredményünk szerint a magasabb életkor erősen együtt jár a magasabb lezárási igénnyel. Mindez magyarázat lehet arra, hogy miért nincs összefüggésben a lezárási igény a konzervatív és a radikális jobboldali ideológiákkal, pártpreferenciával – gondoljunk csak a szavazótáborok életkori különbségeire. Az összefüggés az életkor és a lezárási igény között egyébként a külföldi szakirodalomban is megjelenik, mégpedig egy szintén posztkommunista országban, jelesül Lengyelországban végzett vizsgálat kapcsán (Kossowska és mtsai, 2012). Magyar mintán az életkor és a tekintélyelvűség együttjárását kell kiemelnünk (Erős és Fábíán, 1999), hiszen a tekintélyelvűség is mutatott kapcsolatot a lezárási igénnyel. Az életkor és a magasabb lezárási igény kapcsolatát magyarázhatja még az alacsonyabb munkamemória-kapacitás (lásd Csanádi, Harsányi és Németh 2009a) és egyéb kognitív funkciókban bekövetkező változások (Kossowska és mtsai, 2012). Ezeket túl nem szabad eltekintenuk a résztvevők eltérő politikai szocializációjától, mely szempontot az egyik leghangsúlyosabbnak feltételezünk.

Sem a tekintélyelvűség, sem a szorongás tekintetében nem kaptunk különbségeket a két életkori csoport között. Így vizsgálatunk nem tudta megerősíteni Erős és Fábíán (1999) eredményeit az életkor és a tekintélyelvűség kapcsolatáról, ahogy ennek az ellenkezője sem igazolódott be a Jobbik támogatóinak fiatal szavazóbázisa (Sík, 2010) és a párt profiljának tekintetében.

A lezárási igény szempontjából a Jobbik szavazóinak átlagnál magasabb eredménye nem meglepő, az már kevésbé várt, hogy az MSZP szavazói érték el messze a legmagasabb átlagértéket. Ennek magyarázata kapcsán ne feledjük az életkori szálát, hiszen az MSZP szavazói idősebbek, korábbi országosan reprezentatív eredmények (Sík, 2010) és az adatfelvétel évében készült szegedi (szintén reprezentatív) adatok alapján (Szeged Studies, 2012) is. Ez megerősítést nyert a mi eredményeink esetében is, hiszen az LMP és a Jobbik szavazói voltak a legfiatalabbak. Tehát feltételezésünk szerint az MSZP- és a Jobbik-szavazók magas lezárási igénye mögött más magyarázat állhat. Előbbieknél a magasabb átlagéletkort emelhetjük ki, míg utóbbiak esetében a lezárási igény és tekintélyelvűség közötti együttjárás

bírhat magyarázó erővel. Természetesen ezen tényezőkön túl egyéb szempontok is befolyással bírhatnak, a két fenti tényező semmiképp sem állhat önmagában.

Lezárás iránti igény tekintetében a Fidesz-KDNP listájára szavazók valamivel átlag feletti értéket értek el. Mindez elsősorban a döntéskészség és a zárt gondolkodás alskála átlagnál magasabb értékeiből következik. Várakozásainkkal szemben a rend és szervezettség alskálán nem értek el kiugróan magas eredményt a Fidesz-KDNP-t támogatók, tehát nem jelent meg a Fidesz észlelt képében mutatkozó tekintély és rend (ahogy Hunyady [2011] megállapította). Sőt, a Jobbik szavazói ugyan magas átlagértéket értek el – ami nem meglepő, gondoljunk csak magának a rend szónak gyakori megjelenésére a párt kommunikációjában –, de az MSZP szimpatizánsai bizonyultak a rend és szervezettséget leginkább preferálóknak. Az LMP kapcsán megjelenő legalacsonyabb lezárás iránti igény a vártak szerint alakult, a párt szimpatizánsai ilyen téren a legnyitottabb gondolkodási stílussal jellemezhetőek.

A tekintélyelvűség a pártok szimpatizánsai tekintetében a vártak szerint alakult. A Jobbik és a Fidesz-KDNP szavazói érték el a legmagasabb átlagértéket, ami érdekesség, hogy utóbbiak valamivel magasabbat. A másik póluson az LMP- szavazók állnak, akik a lezárási igény mellett a tekintélyelvűség skálán is a legalacsonyabb pontszámot érték el, akárcsak az MSZP szimpatizánsai. A tekintélyelvűség és a jobboldali preferencia közötti kapcsolat egybecseng Fábrián (1999) eredményeivel.

Összességében kiemelendő tehát, hogy a pártok szavazói közül az LMP „kilóg” nyitottság tekintetében, míg a Jobbik csak a tekintélyelvűség miatt. A Fidesz- és MSZP- szavazók sok mindenben hasonlítanak egymásra, azonban fontos különbségtétel, hogy az MSZP szavazói a mintán belül idősebbek, magas lezárási igénnyel rendelkeznek és kevésbé tekintélyelvűek. A szorongás kapcsán a pártok szavazói tekintetében nem kaptunk semmilyen együttjárást vagy különbséget.

Negyedik kérdéscsoportunk elsősorban a négy ideológiai skála alapján kialakított válaszadói klaszterek alapján különbözik a többi elemzéstől. A mintánk eredményeinek elemzése alapján a négyklasztteres megoldás bizonyult a legjobbnak. A várt apolitikus, egy inkább erősen jobboldali és egy liberális-baloldali klasztereken túl megjelent egy negyedik, „köztes” jellegű konzervatív-liberális klaszter, melybe a Fidesz-KDNP listát támogatók harmada bekerült. Ezen klaszterek között nem találtunk különbséget a lezárás iránti igény és a szorongás tekintetében, azonban tekintélyelvűség szempontjából jól elkülönültek. Legmagasabb átlagértékkel a radikális-jobboldali csoportba tartozók rendelkeztek, míg legalacsonyabbal a liberális-baloldali csoportba soroltak. A biztos szavazók esetében már csak két klaszterről beszélhetünk, ahol a teljes mintán jelentkező különbségtétel ugyanúgy

megjelenik tekintélyelvűség kapcsán. Szintén hasonló tendencia, hogy a szorongás és a lezárás iránti igény nem differenciált.

Amennyiben áttérünk az életkori csoportokon belüli biztos szavazókból álló almintákra, az eredmények tisztulni látszanak és a tendenciák hasonlóak. A teljes idősebb, illetve fiatalabb alminták tekintetében még megjelenik egy apolitikus, vagy éppen ahhoz közeli klaszter, mely természetesen eltűnik, amikor a biztos szavazókat vizsgáljuk az almintákon belül. Ekkorra már ténylegesen is csupán két klaszter között kereshettük a különbséget. A várt tendencia lényegében megismétlődik, azaz a leginkább konzervatív klaszterek magasabb tekintélyelvűség pontszámot értek el, míg a lezárás iránti igény és a szorongás vonatkozásában nem jelentkezett különbség a csoportok között. Tehát az episztemikus motívumok közül az egyik esetén volt különbség, a másik esetén nem, míg a szorongás továbbra sem meghatározó tényező.

Ötödik kérdéscsoportunkban a 16 fogalmat tartalmazó listán készítettünk faktorelemzést. Várakozásainknak megfelelően egy kifejezetten konzervatív faktor jelent meg másik három mellett. Az ezen faktor kapcsán létrehozott attitűd szignifikánsan magasabb az idősebb életkori csoportban. Itt tehát ugyanúgy a magasabb életkor és a konzervatívabb attitűd között találtunk kapcsolatot – ahogy történt ez a korábbi kérdéscsoportokban –, lényeges különbség azonban, hogy nem önbevallás alapján, hanem a fogalmakra adott válaszok szerint mértük a válaszadók konzervativizmussal kapcsolatos attitűdjét.

A hagyományos konzervatív faktor a Fidesz szavazói körében volt a legerősebb, a Jobbikot „megelőzve”. Mindez újra csak azt erősíti, hogy a pártok klasszikus bal-jobb, illetve konzervatív-baloldali felosztásának van létjogosultsága, szavazóik jól elkülöníthetőek ezen faktor mentén. Ugyanezt erősíti, hogy a faktor másik pólusán az MSZP és a Demokratikus Koalíció szimpatizánsai jelennek meg, míg a legnegatívabb ilyen jellegű attitűddel az LMP szavazói rendelkeznek. Ez a faktor erősen együtt járt a tekintélyelvűséggel és gyengébben, de jól kimutathatóan a lezárás iránti igénnyel. Érdekes itt visszakanyarodnunk a korábban már tárgyalt eredményünkhöz, mely szerint a konzervatív önbesorolás nem járt együtt a Lezárási Igény Kérdőíven kapott eredményekkel, azonban az RWA magyar verziójával igen. Mindez megerősíti Jost és munkatársai (2003) eredményeit magyar mintán. A szorongás, mint egzisztenciális motívum továbbra sem mutatott kapcsolatot a hagyományos konzervatív faktoral.

Hatodik kérdéscsoportunkban a konzervativizmust magyarázó modelleket kíséreltünk meg felállítani független változók a kognitív, emocionális válaszokat mérő kérdőívek, a pártpreferencia és a 16 fogalommal kapcsolatos eredmények voltak. Ezek szerint

a tekintélyelvűség és – nem meglepő módon – a Fidesz és KDNP preferenciája jár leginkább együtt a konzervativizmus preferenciájával. A fiatal és idősebb csoportok eredményeit külön-külön is vizsgáltuk oly módon, hogy a biztos szavazókat ezen alcsoportokon belül is megkülönböztettük. Mindezek alapján két külön tendencia figyelhető meg. A fiatalabb csoport esetében a tekintélyelvűség és a Horthy-korszak bizonyult jó prediktornak mind a biztos szavazók körében, mind a teljes almintán a Fidesz, a KDNP és a vallás mellett. Az idősebb csoportban a hasonló és várt tendenciákon (Fidesz, KDNP, Horthy-korszak preferenciája) túl az MSZP-vel kapcsolatos szimpátia is jelentkezett. Tehát a 39 évesnél idősebbekből álló csoportban az MSZP szimpátiája együttjárást mutatott a konzervatív önbesorolással. Ez az eredmény jól egybeesik Piurko és munkatársai eredményeivel (2011), akik a politikai bal és a korábbi rendszer preferenciája között találtak kapcsolatot Magyarországon. Ily módon a konzervativizmus – ahogy klasszikus definíciók kapcsán kiemelhetjük – részben a korábbi rendszer preferenciájával kapcsolódik össze az idősebb csoport tagjai esetében, tehát akik már az 1990-es választások idejében szavazókorúak voltak.

A hetedik kérdéscsoportban a halálfélelem előhuzalozás esetleges hatását teszteltük a baloldali-jobboldali politikai skála esetében. Az eredmények alapján megállapíthatjuk, hogy a bal-jobb önbesorolást nem befolyásolja a halálfélelem előhuzalozása – kivételt képeznek ez alól az LMP szavazói. Feltételezésünk szerint a biztos pártválasztóknál stabilabb az önbesorolás, míg ezen eredmények alapján az LMP szavazói jobban „kibillenthetőek” ilyen irányba. Az eredmények az ún. „conservative shift” (konzervatív eltolódás; Bonnano és Jost, 2006) gondolatát erősítik szemben a terrormenedzsment (Greenberg és mtsai, 1992) által bejósoltakkal. Hasonlóak Thórisdóttír és Jost (2011) eredményeihez, hiszen a manipulációval nem rendelkező kérdőívek esetében kissé baloldali átlagos önbesorolásúak voltak a párt szavazói a bal-jobb politikai skálán, míg azok esetében akik a másik típusú kérdőívet (halálfélelem előhuzalozásával rendelkezőt) kapták, a középértéket (illetve attól egy árnyalatnyival inkább jobboldali önbesorolást) jelölték be átlagosan. Magyarázat lehet erre, hogy ez egy fiatalabb párt, kevésbé stabil a helyük a többi párthoz képest a baloldali-jobboldali skálán, tehát helyzeti tényezők jobban befolyással lehetnek az önbesorolásra a párt szavazói esetében.

Hivatkozások

- Altemeyer, B. (1981). *Right-Wing Authoritarianism*. Winnipeg: University of Manitoba Press.
- Altemeyer, B. (1998). The other „authoritarian personality”. In: Zanna M. P., *Advances in experimental social psychology*. Vol. 30. New York: Academic Press. 47–91.
- Amodio, D., M., Jost, J., T., Master, S., L. és Yee, C., M. (2007). Neurocognitive correlates of liberalism and conservatism. *Nature Neuroscience*, 10, 1246-1247.
- Bonnano, G. A. és Jost, J. T. (2006). Conservative shift among high-exposure survivors of the September 11th terror attacks. *Basic and Applied Social Psychology*, 28, 311-323.
- Calogero, R. M., Bardi, A. és Sutton, R. M. (2008). A need basis for values: Associations between the need for cognitive closure and value priorities. *Personality and Individual Differences*, 32, 603-610.
- Caprara, G. V., Schwartz, S., Capanna, C., Vecchione, M. és Barbaranelli, C. (2006). Personality and Politics: Values, Traits, and Political Choice. *Political Psychology*, 27, 1–28.
- Chirumbolo, A., és Leone, L. (2008). Individual differences in need for closure and voting behaviour. *Personality and Individual Differences*, 44, 1279–1288.
- Csanádi A., Harsányi Sz. G. és Németh D. (2009a). Társas megismerés és munkamemória. *Pszichológia*, 29(2), 145-165.
- Csanádi A., Harsányi Sz. G. és Szabó É. (2009b). Lezárási Igény Kérdőív: A Need for Closure Scale magyar verziójának tesztelése egyetemista mintán. *Alkalmazott Pszichológia*, 11(1-2), 55–81.
- Devine, C., J. (2012). Social Issues, Authoritarianism, and Ideological Conceptualization: How Policy Dimensions and Psychological Factors Influence Ideological Labeling. *Political Psychology*, 33(4), 531-553.
- Erős F. és Fábrián Z. (1999). Az etnikai előítéletek kialakulásáról. *Educatio*, 2, 235-247.
- Fábrián Z. (1999). *Tekintélyelvűség és előítéletek*. Budapest: Új mandátum kiadó.
- Fábrián Z. (2005). Törésvonalak és a politikai-ideológiai azonosulás szerepe a pártszimpátiák magyarázatában. In: Angelusz R., Tardos R. (szerk.), *Törések, hálók, hidak. Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány. 207-242.
- Fábrián Z. (2008). Holtodiglan? A szavazói hűség szerepe a választói magatartásban. In: Kolosi T. és Tóth I., Gy. (szerk.), *Újratervezés Életutak és alkalmazkodás a rendszerváltás évtizedeiben*. Budapest: TÁRKI. 170-184.
- Garzia, D., (2013). Changing Parties, Changing Partisans: The Personalization of Partisan Attachment in Western Europe. *Political Psychology*, 34(1), 67-90.

- Gáspár M. (2006). Kísérlet a konzervativizmus konstruktumának újraértelmezésére. *Alkalmazott Pszichológia*, 4, 85-106.
- Greenberg, J., Simon, L., Pyszczynski, T., és Solomon, S. (1992). Terror management and tolerance: Does mortality salience always intensify negative reactions to others who threaten one's worldview? *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 212-220.
- Hunyady Gy. (2005). Nyílt gondolkodással a kognitív lezárásról: a kognitív stílus fogalmának megújítása. In: Kruglanski, A. W., *A zárt gondolkodás pszichológiája*. Budapest: Osiris Kiadó. 9–32.
- Hunyady Gy. (2011). Politikai váltás pszichológiai kontextusa: érzelmi atmoszféra, értékválság és demokratikus felfogások. *Alkalmazott pszichológia*, 4, 5-26.
- Jelenfi G., Kmetty Z. és Tóth Zs. (2010). Értékek és preferenciák. In: Rosta G. és Tomka M. (szerk.), *Mit értékelnek a magyarok? - Az Európai Értékrend Vizsgálata 2008. évi magyar eredményei*. Budapest: OCIFE Magyarország - Falusi Ferenc Akadémia. 313-346.
- Jost, J. T. (2003). *Önalávetés a társadalomban: a rendszerigazolás pszichológiája*. Budapest: Osiris kiadó.
- Jost, J. T. és Amodio, D. M. (2012). Political ideology as motivated social cognition: Behavioral and neuroscientific evidence. *Motivation and Emotion*, 36(1), 55-64.
- Jost, J. T., Federico, C. M. és Napier, J. (2009). Political Ideology: Its structure, functions, and elective affinities. *Annual Review of Psychology*, 60, 307-337.
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A.W., és Sulloway, F.J. (2003). A politikai konzervativizmus, mint motivált társas megismerés. In: Jost, J. T., *Önalávetés a társadalomban: a rendszerigazolás pszichológiája*. Budapest: Osiris Kiadó. 525-616.
- Jost, J. T., Kruglanski, A. W. és Simon, L. (1999). Effects of epistemic motivation on conservatism, intolerance, and other system justifying attitudes. In: Thomson, L., Messick, D. M. és Levine, J. M. (szerk.), *Shared cognition in organizations: The management of knowledge*. Erlbaum: Mahwah. 91-117.
- Kiss P. (1999). A konzervativizmus pszichológiai és társadalmi kontextusban. *Alkalmazott Pszichológia*, 2, 75-87.
- Kerlinger, F. N. (1984). *Liberalism and conservatism. The nature and structure of social attitudes*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kossowska, M., Jaśko, K. és Bar-Tal, Y. (2012). Need for closure and cognitive structuring among younger and older adults. *Polish Psychological Bulletin*, 43(1), 40-49.
- Kossowska, M. és Van Hiel, A. (2003). The Relationship Between Need For Closure and Conservative Beliefs in Western and Eastern Europe. *Political Psychology*, 24(3), 501-518.

- Kruglanski, A. W. (1989). *Lay epistemics and human knowledge: cognitive and motivational bases*. New York: Plenum.
- Kruglanski, A. W., Webster, D. M. és Klem, A. (1993). Motivated Resistance and Openness to Persuasion in the Presence or Absence of Prior Information. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(5), 861-876.
- Kruglanski, A. W. (2005). *A zárt gondolkodás pszichológiája*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Nguyen Luu L. A., Goodwin R., Kozlova A., Kwiatkowska A., Nizharadze G. és Realo A. (2003). Értékek és HIV kockázatos viselkedés. *Pszichológia*, 23(2), 127-139.
- Piurko, Y., Schwartz, S. H. és Davidov, E. (2011). Basic Personal Values and the Meaning of Left-Right Political Orientations in 20 Countries. *Political Psychology*, 32(4), 537-562.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In: Zanna, M. (ed.), *Advances in Experimental Social Psychology*. Vol. 25. New York: Academic Press.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the content and structure of values? *Journal of Social Issues*, 50, 19-45.
- Sík E. (2010). *Ott voltunk és a FIDESZ-re szavaztunk*. <http://www.tarki.hu/hu/news/2010/kitekint/20100429.html> letöltés dátuma: 2012. április 2.
- Sipos K., Sipos M. és Spielberger, C. D. (1988). A State-Trait Anxiety Inventory (STAI) magyar változata. In: Mérei F. és Szakács F. (szerk.), *Pszichodiagnosztikai vademecum*. 2. rész. Budapest: Tankönyvkiadó. 123-135.
- Spielberger, C. D. (1970). *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory*. Palo Alto, California: Consulting Psychologists Press.
- Szeged Studies 2012 adatfelvétel (2012); Feleky Gábor (kutatásvezető) közlése. Nem publikált kézirat.
- Thórisdóttir, H. és Jost, J. T. (2011). Motivated Closed-Mindedness Mediates the Effect of Threat on Political Conservatism. *Political Psychology*, 32(5), 785-812.
- Webster, D. M. és Kruglanski, A. W. (1994). Individual Differences in Need for Cognitive Closure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(6), 1049-1062.
- Wilson, G. D. (szerk.) (1973). *The Psychology of Conservatism*. London: Academic Press.
- Zavala, A., G. és Van Bergh, A. (2007). Need for Cognitive Closure and Conservative Political Beliefs: Differential Mediation by Personal Worldviews. *Political Psychology*, 28(5), 587-608.